

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΛΕΓΧΩΝ ΕΛΕΓΧΟΙ

Υ Π Ο

ΘΕΜ. Δ. ΤΣΑΤΣΟΥ

Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ὑπέβαλε τὴν «περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας» διατριβὴν τοῦ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ διὰ τὴν ἔδραν τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὴν Σχολὴν καὶ συνυπέβαλε καὶ τὰς ἄλλας ἐργασίας του.

Ἐπὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης ἀπεφάνθη, κατόπιν εἰσηγήσεως, γενομένης ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Βορέα καὶ συμφώνως πρὸς αὐτήν, κατὰ πλειοψηφίαν, ἡ Σχολή, ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος στερεῖται ὠριμότητος σκέψεως, φιλοσοφικῆς μορφώσεως καὶ φιλολογικῆς προπαιδείας τόσον, ὥστε ἡ Σχολὴ νὰ μὴ δύναται νὰ καλέσῃ τὸν ὑποψήφιον ν' ἀναπτύξῃ προφορικῶς τὰ ἔργα του.

Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀφ' οὗ ἔλαβε γνῶσιν τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως ἐδημοσίευσεν τὸ πρῶτον τεῦχος μακρᾶς ἀναιρέσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Σχολαστικισμὸς καὶ φιλοσοφικὴ κριτικὴ». Κατόπιν αὐτοῦ καὶ προτοῦ κυκλοφορήσει τὸ δεύτερον τεῦχος τῆς ἀναιρέσεως ταύτης πρῶτος ὁ εἰσηγητὴς κ. Βορέας ἐδημοσίευσεν τὴν ἐκθεσὶν του καὶ κατόπιν ὁ κ. Λογοθέτης τοὺς «φιλοσοφικοὺς ἐλέγχους» ἀνταπαντῶν εἰς τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ «Σχολαστικισμοῦ καὶ τῆς φιλοσοφικῆς κριτικῆς»,

Εὐρισκόμεθα τοιοῦτοτρόπως πρὸ ζωηροτάτης συγκρούσεως. Ἀφ' ἑνὸς δύο καθηγηταί, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἐγένετο πρὸ πολλῶν ἐτῶν καθηγητῆς, ἂν καὶ πρόκειται ἀκόμη νὰ ἐκδώσῃ τὸ πρῶτον ἤδη τὰ φιλοσοφικά του ἔργα, ὡς ἀνηγγέλθη διὰ τῶν ἐφημερίδων, ὁ δ' ἕτερος, ἂν καὶ πολλὰ ἱστορικὰ περὶ φιλοσοφίας ἔργα ἐκδίδων ἀπὸ καιροῦ, ἐγένετο καθηγητῆς πρὸ τινων μόλις ἐτῶν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ἐκπροσωποῦν παράδοσιν πνευματικήν, ἡ ὁποία ἤνθισεν ἄλλοτε, πρῶτον ἐκτὸς καὶ κατόπιν ἐντὸς καὶ διὰ τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν λογιωτατισμὸν, τὸν ὁποῖον ἀδίκως ἐχαρακτήρισαν ὡς ἀττικισμὸν, ἐπειδὴ φαίνεται, παρὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ ἀειμνήστου Βερναρδάκη, ἐθεωρήθησαν οἱ γλωσσικοὶ τύποι, τῶν ὁποίων ἐποιοῦντο κατὰ προτίμησιν οἱ ὀπαδοὶ του χρῆσιν, ὡς κάπως ἐνθυμίζοντες τὴν ἀττικὴν διάλεκτον.

Ὁ τυπικὸς καὶ ἄγονος ἱστορισμὸς τοῦ λογιωτατισμοῦ ἐγένετο πολλάκις ἀντικείμενον κριτικοῦ ἐλέγχου. Δικαίως. Ὁ λογιωτατισμὸς ἐβλάψε τὴν πορείαν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἀπώθησεν ἰδίως εἰς τὸ σκότος τὰς ἠθικὰς δυνάμεις, ὅσας συνεπύκνωσεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους τεσσάρων αἰῶνων ἀπαράδεκτος δουλεία. Ἄλλ' ἂφ' ἑτέρου διὰ σοφωτάτων ἐρευνῶν ἐπὶ παντοίων θεμάτων ἔδωσαν οἱ λογιώτατοι εἰς τὸν ἑλληνισμὸν ἱστορικὴν συνείδησιν ἐθνικῆς ζωῆς ἀρχομένης εἰς τὴν αὐγὴν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐθνικῆς ζωῆς συνεχιζομένης μέχρι τοῦ ΙΕ' μετὰ Χριστὸν αἰῶνος. Ὁ λογιωτατισμὸς ὅμως, παρ' ὅτι ἐστρέφετο κυρίως πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, συνέδεσε τὴν νέαν Ἑλλάδα πρωτίστως μὲ τὸ Βυζάντιον καὶ τοῦτο, διότι πνευματικῶς ἦτο πράγματι γόνος καὶ κληρονόμος τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, ὅπως ἀποδεικνύει καὶ ἡ συσχέτισις τῆς ἱστορικῆς προσπάθειας τοῦ ἀειμνήστου Κ. Σάθα πρὸς τὰς γλωσσικὰς αὐτοῦ ἀντιλήψεις.

Πάντως ὅμως τὸ ἔργον τοῦτο συνετελέσθη καὶ ἀπεκτήσαμεν ἱστορικὴν συνείδησιν τριάκοντα αἰῶνων. Ἄν ἴσως ἡ νέα γενεὰ δὲν ἀπηλπίσθη μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν καὶ ἀγωνίζεται ἤδη καὶ πάλιν ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὅπως τοσάκις ἀνέζησεν ὁ ἑλληνισμὸς οὕτω καὶ πάλιν θὰ δυνηθῆ νὰ διαπρέψη. Ἄλλ' ἡ παλαιὰ μορφή τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἑλλήνων εἶναι ἀδύνατον νὰ χωρέσῃ ζωντανὴν τὴν νέαν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας ἡ συνείδησις ἔχει πλέον εὐρυνθῆ καὶ στρέφεται ὄχι μόνον πρὸς τὸ παρελθὸν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον. Βεβαίως ὅμως δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν, ἀδιακρίτως γλωσσικοῦ τύπου πλέον, πνεύματα παρωχημένα, τὰ ὁποία θὰ εἶχον ἴσως ἄλλοτε θέσιν, ἀλλὰ τὰ ὁποία σήμερον δὲν δικαιολογοῦνται πλέον. Παρ' ὅτι δὲ στεροῦνται παντὸς δικαιώματος ἐνεργοῦ πνευματικῆς ὑπάρξεως ζητοῦν ἀκόμη νὰ δώσουν αὐτὰ μορφήν εἰς τὴν ἐθνικήν.

κήν μας ζωήν, μὴ ἀντιλαμβανόμενα ὅτι τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι ἀντικειμενικῶς, δηλαδὴ ἀνεξαρτήτως τῆς πεποιθήσεως τῶν ἐργατῶν του, ἀντίθετον πρὸς τὸ χρέος ἐκάστου, ἀφ' οὗ ζητοῦν, ἐν ἀγνοίᾳ των ἔστω, νὰ δεσμεύσουν καὶ νὰ μαράνουν τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτοι καὶ οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης.

Τοῦναντίον ὁ ἀποκήμενος τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἔχει τὴν ἀπόλυτον συνείδησιν ὅτι ὀφείλει ὄχι μόνον νὰ ἐρευνήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφικὴν παράδοσιν. Ἡ στάσις του εἶναι θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ. Ἀρνητικὴ, διότι γνωρίζει ὅτι τῶν γραμματικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας ἢ σχολαστικῆ νοοτροπία ὑπῆρξεν ἔκφρασις ἠθικῆς πτώσεως καὶ πνευματικῆς στειρότητος καὶ διὰ τοῦτο ἀντιμετωπίζει καὶ καταπολεμεῖ μὲ δύναμιν τὴν σύγχρονον ἐκδήλωσιν τοῦ σχολαστικισμοῦ. Θετικὴ, διότι αἰσθάνεται κανεὶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν κάθε γραμμῆς τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου τὴν δύναμιν τῆς νεότητος ἀναλαμβάνουσης ὑπευθύνως νὰ συνεχίσῃ ἔργον ἀνακοπὴν ἐπὶ ἔτη μακρὰ μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἀρχίζει νέα περίοδος γονίμου ὀργανισμοῦ. Τοῦτο εἶναι περισσότερο ἐμφανὲς ὅταν ἀναγιγνώσκομεν ὅσα γράφει περὶ Πλάτωνος καὶ περὶ Πλωτίνου καὶ ὅσα γράφει περὶ Rickert.

Ἄλλ' ἡ βαθύτατα ἱστορικὴ συνείδησις του καθίσταται δημιουργικὴ κατ' ἐξοχὴν ὅταν πρόκειται ν' ἀναστήσῃ τὸ ἔργον τῶν δύο μεγάλων ἑλλήνων ἰδεοκρατῶν. Οἱ συγγραφεῖς, ἰδίως οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πλωτῖνος, ὅταν γράφουν δὲν γράφουν ἐστερημένοι προϋποθέσεων. Διότι, ἐὰν ἔπρεπε νὰ γράφουν οὐδὲν προϋποθέτοντες, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπαναλαμβάνουν πράγματα, τὰ ὅποια ἦσαν κτήματα κοινὰ τοῦ συγχρόνου των πνευματικοῦ περιβάλλοντος. Θὰ ἔπρεπε δ' ἐπὶ πλέον νὰ καταδικάσουν τοὺς ἀκροατάς των, (διότι τὰ ἔργα των ἔχουν πάντοτε τὴν μορφήν τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ ἀπευθύνονται πρὸς ἀκροατάς), νὰ στερηθοῦν τῆς δημιουργικῆς των ἰκανότητος, ἢ ὅποια συνίσταται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναδημιουργίαν τοῦ ἔργου τοῦ διδασκάλου. Ἄλλὰ πνεύματα τόσον ἠθικά, τόσον ἐλεύθερα, ὅπως ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πλωτῖνος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαπράξουν τοιοῦτόν τι, τὸ ὅποιον καὶ τὴν αἰσθητικὴν τοῦ ἔργου καταστρέφει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἠθικόν του προορισμόν τὸ

ἀπομακρύνει. Μόνον ἢ ἄγνοια τῶν προϋποθέσεων εἶναι δυνατόν νὰ καταστήσῃ ἀσαφῆ ἓνα συγγραφέα. Καὶ ὅπως τοῦ συγγραφέως ἡ τέχνη ἔγκειται εἰς τὸ νὰ γνωρίζῃ μέτρον ἐν τῇ προϋποθέσει, οὕτω καὶ τοῦ ἀναγνώστου ἢ τοῦ ἀκροατοῦ, τοῦ πράγματι ποθοῦντος νὰ συνομολογήσῃ κοινωνίαν μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς μελέτης του, ἡ τέχνη ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν συνταύτισιν τῶν προϋποθέσεων του μὲ τὰς προϋποθέσεις τοῦ συγγραφέως. Αὐτὴν τὴν ἱκανότητα κέκτηται κατ' ἔξοχὴν ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος. Καὶ εἰς τὸ περὶ Πλάτωνος ἔργον, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὸ περὶ Πλωτίνου τὸ κατόρθωμά του τοῦτο χαρακτηρίζει ὄχι πλέον ἢ κοπιώδης ἀκρίβεια τοῦ ἐπιστήμονος, ἀλλ' ἡ αὐθόρμητος τελειότης τῆς τέχνης, τὴν ὁποίαν μόνον εἰς ἕλληνα ἦτο δυνατόν ν' ἀποκτήσῃ ὅπως αὐτός.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, ἀλλ' ἰδίως ὁ κ. Λογοθέτης, τοῦ κ. Βορέα περίπου μηδὲν γράψαντες, προσπαθοῦν νὰ εἰσέλθουν διὰ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα. Καὶ βεβαίως ἀδυνατοῦν νὰ ἐκτιμήσουν τὴν ἀντίθετον ἀρετὴν τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει τίποτε, ἀφ' οὗ δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ μαθητεύσῃ ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος παρὰ τῷ κ. Βορέα οὐδὲ παρὰ τῷ κ. Λογοθέτῃ. Σκόπιμον ἦτο οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης νὰ συναντηθοῦν μὲ τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον ἀφ' οὗ ζοῦν εἰς τὴν ἰδίαν καὶ οἱ τρεῖς κοινωνίαν καὶ μὲ τὸ ἴδιον ἀσχολοῦνται θέμα. Καὶ ἡ σκόπιμος αὕτη συνάντησις ἐπόμενον ἦτο ν' ἀποβῇ σύγκρουσις, ἀφ' οὗ ἀπὸ τόσον ἀντίθετα νοήματα κατέχονται οἱ κ. κ. καθηγηταὶ ἀφ' ἑνός, ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀφ' ἑτέρου. Τοιούτου εἴδους συγκρούσεις δὲν ἔχουν νόημα καθαρῶς ἐπιστημονικόν, ἀλλ' ἐνδιαφέρουν καὶ ἠθικῶς. Δυστυχῶς ὅμως ἐν Ἑλλάδι σπανίως ἐξετάζονται οἱ πνευματικοὶ ἀγῶνες καὶ ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως καὶ τοῦτο ἔχει μειώσει ὄχι τὸ ἦθος μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τῶν πνευματικῶν ἀγῶνων τοῦ ἔθνους, διότι ἀπὸ τὸ ἦθος προέρχεται ἡ πρωταρχικὴ δύναμις ἢ κινουσα τὸν νοῦν. Ἡ κατωτέρω κρίσις ἐκφέρεται τόσον ἀπὸ ἠθικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης προησθάνθησαν ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου πόσον ἐκλονίζετο ἀπὸ τὸ ἀδρομερές τοῦ ἔργου ἢ βεβιασμένην προσπάθειά των νὰ παραμένουν αὐτοὶ πνευ-

ματικοὶ ὁδηγοὶ τοῦ ἔθνους, ἐπικριταὶ πάσης παρεκτροπῆς καὶ ἀλυτάρχει τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ἀρέσκονται νὰ ἐμφανίζουν ἑαυτούς, ἰδίως εἰς τὰς κρίσεις τοῦ Σεβαστοπουλείου ἀγῶνος, τοῦ ὁποίου τὴν ἀπήχησιν φαντάζονται μεγαλυτέραν ἀφ' ὅ,τι πράγματι συμβαίνει νὰ εἶναι. Ἡ ἀνησυχία τῶν κ. κ. Βορέα καὶ Λογοθέτου κατέστη μᾶλλον ἐμφανῆς ὅταν ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀπήντησεν εἰς τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Βορέα καὶ ἀντελήφθησαν πόσον εὐρεία καὶ ζωηρὰ ἦτο ἡ ἀπήχησις τοῦ δριμυτάτου ἐλέγχου, τὸν ὁποῖον ἤσκησεν ἐναντίον ἀμφοτέρων ὁ κριθεὶς ὑπ' αὐτῶν. Ἐφ' ὃ καὶ ὁ ἕτερος τῶν εἰσηγητῶν, ὁ ἀνεπίσημος, ὁ κ. Λογοθέτης, ταχέως ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν ἀνταπάντησιν εἰς τὸν κριτικὸν ἔλεγχον τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου, ἐν ἧ μετὰ πείσματος ἐπανέλαβεν, διώρθωσε καὶ συνεπλήρωσεν, ὅπου δ' ἀναγκαῖον μετέβαλεν ὅσα συνέταξεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ κ. Βορέα.

Εἰρήσθω μάλιστα, ὅτι ὁ κ. Λογοθέτης εἰς πολλὰ σπουδαιότατα σημεῖα τοῦ ἐλέγχου οὐδόλως ἀπήντησεν π. χ. Εἰς τὰ περὶ μεθόδου σελ. 13-17 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ λόγου καὶ πέραςτος σελ. 28 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ τοῦ προβλήματος τοῦ κατηγορουμένου σελ. 35 κ. ἑ. τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὸ ἐρώτημα ποίαν ἔχει σημασίαν ἡ μεταξὺ πλατωνισμοῦ καὶ ἀριστοτελισμοῦ διαμάχη σελ. 46 κ. ἑ. τοῦ Σχολαστικισμοῦ κλπ., εἰς τὴν πρόκλησιν νὰ εἴπῃ ποῦ ὁμιλεῖ ὁ Rickert περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος σελ. 49 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ ἀντικειμένου ἐστερημένου ὑποκειμένου σελ. 54 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ. κτλ.

Πάντως εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτου ὅτι ἐζήτησαν νὰ ὑποστηρίξουν δημοσίᾳ ὅσα ὑπεστήριξαν ἐνώπιον τῆς οἰκείας Σχολῆς, ἐν ἀντιθέσει μάλιστα πρὸς τὸν κ. Θεοδωρίδην ἀποφυγόντα νὰ δημοσιεύσῃ μέχρι τοῦδε ὡς εἶχε στοιχειῶδες καθῆκον ὅσα ματαίως εἰσηγήθη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ἄλλ' οἱ συντάξαντες ἐν Ἀθήναις τὴν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἀνταπάντησιν δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι παρεσύροντο εἰς ἐπίπεδον ἥκιστα ἐπιστημονικόν. Τοῦτο ἴσως, εἰάν ἦτο καὶ πάλιν ἀντίπαλός των ὁ κ. Θεοδωρίδης καὶ ὄχι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος, νὰ ἔμενεν ἀπαρατήρητος.

τον· ἀλλ' ἀντίπαλός των εἶνε πλέον ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος. Καί τοιουτοτρόπως ἐκ τῆς συγκρίσεως ἢ ἀντίθεσις μεταξὺ κριτῶν καὶ κρινομένου ἀπέβη ζωηρότατα ἐμφανής. Ἐλησιμόνησαν οὕτως ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς Πανεπιστήμιον, ὅπου ἔχει καθιερωθῆ ὡς ἀπαράβατος ἀρχὴ ἀπόλυτος ἢ πνευματικὴ ἐλευθερία, νὰ μεταβάλληται εἰς δόγμα οἰαδήποτε ἀτομικὴ πεποιθήσις καὶ νὰ διώκηται ὁ ἔχων ἀντίθετον γνώμην, τοῦτο δὲ οἴσοδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ κρινὼν, οἴσοδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ κρινόμενος.

Ἐπιβάλλεται μόνον ἢ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐσωτερικῆς ἀρχῆς τοῦ κρινομένου ἔργου κρίσις ἐπὶ τῆς συνοχῆς τῶν σκέψεων καὶ τῆς πληρότητος αὐτῶν. Τοῦναντίον οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Πλάτωνος κρίνουν ὅτι κακῶς ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀκολουθεῖ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Cohen καὶ τοῦ Natorp, τὴν ὁποίαν καὶ συμπληροῖ, ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν μέθοδον τοῦ κ. Λογοθέτου, ἢ ὁποία εἶναι, ἐν παρόδῳ εἰρησθῶ, περισσότερο μεταφραστικὴ παρὰ ἐρμηνευτικὴ.

Ἄλλὰ τὸ χειρότερον εἶναι, ὅτι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς πλατωνικῆς ἐρμηνείας ἢ γνώμη τοῦ ἐπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Βορέα δηλαδή, καὶ ἢ γνώμη τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Λογοθέτου, συγκρούονται κατὰ βάσιν, ἀφ' οὔ ἢ μόνη φιλοσοφικὴ ἐργασία τοῦ κ. Βορέα χωρίζει τὴν ιδέαν τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τὴν θεότητα, πράγμα δι' ὃ κατηγορεῖται ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος. Ἐνῶ δὲ ἦτο ἐπίσημος εἰσηγητῆς ὁ κ. Βορέας ἢ ἔκθεσις συνετάγη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιλήψεων τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Λογοθέτου. Καὶ τὸ χειρότερον ὅλων εἶναι, ὅτι ὁ κ. Βορέας, διὰ ν' ἀπορρίψῃ τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον, ὑπέγραψε κρίσιν ξένην, ἀναιροῦσαν τὴν ἐργασίαν, ἢ ὁποία ἀποτελεῖ ἐν ταύτῳ καὶ τοὺς διδακτορικοὺς καὶ τοὺς καθηγητικοὺς τίτλους του. ("Ora Das weltbildende Prinzip in der platonischen Philosophie, Leipzig, 1899),

Ἄλλ' ὄχι μόνον εἰς τοῦτο παρέσυρε τὸν κ. Βορέαν ὁ κ. Λογοθέτης, ἀλλὰ καὶ προκειμένου περὶ τῆς ἐπὶ ὑψηλῆς διατριβῆς τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου «περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας» ὁ κ. Λογοθέτης ἢ ἐγκατέλιπε τὸν ὑπογράψαντα τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν καὶ εἰς τὸ φυλλάδιόν του, τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «φιλοσοφικοὶ ἔλεγχοι»

κυκλοφορήσαν, ανέπτυξεν επιχειρηματολογίαν αποτελοῦσαν ἀναίρεσιν τῆς βαρυτέρας ἐκ τῶν ἀναγραφεισῶν ἐν τῇ ἐκθέσει κατηγοριῶν, ἥτοι ἐκείνης, καθ' ἣν ἡ «ὅλη ὑπόθεσις τῆς πραγματείας εἶναι περίληψις τῶν διδαγμάτων τοῦ Rickert», ἢ, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόπειτο νὰ ὑπογράψῃ αὐτὸς τὴν ἐκθεσιν, ἐσεβάσθη τὴν γνώμην τοῦ ἐπισήμου εἰσηγητοῦ, ὅπερ ὁμῶς, ἀντινομῶν οὕτω, δὲν ἔπραξε προκειμένου περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Πλάτωνος. Διότι ἀπαντῶν ὁ κ. Λογοθέτης εἰς τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον, ἀντὶ νὰ ζητήσῃ νὰ στηρίξῃ τὸν ἰσχυρισμὸν τῆς ἐκθέσεως, ζητεῖ ν' ἀντλήσῃ ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Rickert.

Καὶ ὀρθῶς ὁ κ. Λογοθέτης ἐγκατέλιπε τὸν μέχρις ἀστειότητος προσχειρόλογον ἰσχυρισμὸν, ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀκολουθεῖ τὰ διδάγματα τοῦ Rickert εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Αἱ ἀρχαί τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας ὑπεβλήθησαν ὡς διατριβὴ ἐπὶ ὑψηγείᾳ διὰ τὴν συστηματικὴν φιλοσοφίαν. Κατὰ ρητὴν τοῦ νόμου διάταξιν ὁ αἰτῶν ἔδραν ὑψηγητικὴν κυρίως ἐπὶ τῆς ἐπὶ ὑψηγείᾳ ὑποβαλλομένης διατριβῆς δέον νὰ ὑποστῇ τὸν κριτικὸν ἔλεγχον. Καὶ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τοῦτο ἐγνώριζαν οἱ ἀναλαβόντες τὴν σχετικὴν εἰσήγησιν. Ἀλλ' ὄχι μόνον ἐπεξετάθησαν ἰδίως ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου περὶ Πλάτωνος καὶ περὶ Πλωτίνου, ἀλλὰ, παρ' ὅτι ἔδει νὰ ἐξετασθοῦν κυρίως τὰ καθαρῶς συστηματικὰ ἔργα του, τὰ ἐξήτασαν, ὄχι μόνον ἐν συντομίᾳ, ἀλλὰ καὶ τόσον ἐπιπολαίως, ὥστε, μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου ἠναγκάσθη ὁ ἀνταπαντῶν κ. Λογοθέτης νὰ μεταβάλλῃ ἐντελῶς ἐπιχειρηματολογίαν καὶ ἰδίως νὰ προβῇ μόνος εἰς ἔμμεσον ἀναίρεσιν τῆς βαρείας μομφῆς, καθ' ἣν προκειμένου περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, «ἡ ὅλη τῆς πραγματείας ὑπόθεσις εἶναι περίληψις τῶν διδαγμάτων τοῦ Rickert». Τοῦτο καὶ μόνον ἀρκεῖ διὰ ν' ἀπωλέσῃ πᾶν κῦρος τόσον ἢ ἐκθεσις τοῦ κ. Βορέα ὅσον καὶ ἡ ἀνταπάντησις τοῦ κ. Λογοθέτου, διότι ναὶ μὲν *errare humanum est*, ἀλλὰ τοῦτο δικαιούται μόνος ἐκεῖνος ν' ἀναφέρῃ δι' ἑαυτόν, ὁ ὁποῖος καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἔχει τοῦτο ὑπ' ὄψιν. Τούναντίον ὁμῶς, παρ' ὅσα λέγουν περὶ μνείας ὀλίγων μόνον ἐκ τῶν πολλῶν σφαλμάτων, ἢ ψυχικῆς διάθεσις, ἢ ὁποῖα χαρακτηρίζει καὶ τὴν εἰση-

γητικήν ἐκθέσιν καὶ τὴν ἀνταπίντησιν εἶναι τόσον προδήλως δυσμενής, ὥστε μόνον ἡ λέξις «κακεντρέχεια» ν' ἀποδίδῃ ὁπωσδήποτε τὸν ἀληθῆ χαρακτήρα της. Δεῖγμα τῆς ψυχικῆς ταύτης διαθέσεως ἔστω ἡ ἑξῆς φράσις: «Ὁ συγγραφεὺς ἠσχολήθη καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλωτίνου, τὰ δὲ πορίσματα τῆς ἐκτενοῦς—ὡς λέγει—μελέτης του περὶ μεταφυσικῆς αὐτοῦ ἐκθέτει ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος πραγματείᾳ» (σελ. 14 τῆς ἐκθέσεως). Διατί τὸ «ὡς λέγει;». Μήπως ἀμφισβητεῖ τοῦτο ἡ ἐκθεσις, ἢ μήπως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ κατὰ πόσον εἶναι πράγματι ἐκτενής ἡ ἐργασία «Plotins Metaphysik des Seins» 1928, (σελ. 190). Ἄλλὰ τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Ἰ. Θεοδορακοπούλου δὲν ἔλαβον οἱ κριταὶ διόλου ὑπ' ὄψιν εἰμὴ διὰ νὰ εἴπουν ὀλίγα τινα (σελ. 24—27) ἀντιπρατικά, ὅπως (σελ. 24): «Ἐνταῦθα ἀποφαίνεται ὁ φιλόσοφος ὅτι ἐν τῇ φύσει τῆς ψυχῆς κεῖται ὁ μερισμὸς τ. ἔ. ἢ ἀπὸ τοῦ νοητοῦ κόσμου ἀπομάκρυνσις καὶ ἢ εἰς τὸ σῶμα εἴσοδος.» (σελ. 25): «Ἄλλὰ ταῦτα ἀπάδουσι πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Πλωτίνου, καθ' ὃν ἡ ψυχὴ γεννᾷ καὶ κοσμεῖ καὶ διέπει τὸν σωματικὸν κόσμον (ᾠ, 1, 7. ᾠ, 7, 13. 4, 8, 7 καὶ 8.) Ἡ ψυχὴ δὲν εἰσέρχεται αὐτὴ εἰς τὸ σῶμα ἀλλὰ παρέχει παρ' ἑαυτῆς ἔλλαμψίν τινα ποιούσαν τὸ ἔμψυχον ὄν.»

Τῆς ἰδίας διαθέσεως εἶνε δεῖγμα χαρακτηριστικὸν καὶ ἡ παρατηρουμένη μετατροπὴ τῆς ἐκθέσεως ἐν πολλοῖς εἰς ὀρθογραφικόν, γραμματικόν καὶ ὀρολογικὸν ἔλεγχον. Τοῦτο ἦτο ἐπόμενον, ἀφ' οὗ εἰδικῶς ἔχει ἀσχοληθῆ μετὰ τὴν φιλοσοφικὴν ὀρολογίαν ὁ κ. Βορέας καὶ ἀφ' οὗ εἰς τὰ ἱστορικά του ἔργα ὁ κ. Λογοθέτης ἔχει δώσει δείγματα ἑξαιρετα καλλιλόγου μεταφράσεως ἀρχαίων κειμένων.

Καὶ ὀρθῶς ὁ Ἰ. Θεοδορακόπουλος ἀρνεῖται νὰ ἐπεκταθῆ σχετικῶς, ἀλλὰ τονίζει, ὅτι τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα δὲν εἶναι ζητήματα ὀρθογραφικὰ καὶ γραμματικά. Ἐὰν εἶχε διασωθῆ μόνον ἐν ἑξ ὄλων τῶν χειρογράφων τοῦ Πλωτίνου, πλήρες ὀρθογραφικῶν καὶ γραμματικῶν σφαλμάτων, οὐδεὶς ἐχέφρων ἠθέλεν ἐκστομίσει, ὅτι στερεῖται διὰ τοῦτο μεγάλης φιλοσοφικῆς σπουδαιότητος, ὁποῖαν θὰ εἶχε μόνον ἐὰν οὐδὲν εἰς αὐτὸ ἐνυπῆρχεν ὀρθογραφικὸν ἢ γραμματικὸν σφάλμα. Τοῦτο θ' ἀπετέλῃ χονδροειδῆ παρανόησιν εὐκόλως ἄλλως τε στρεφόμενην ἐναντίον τῶν κ. κ. Βορέα καὶ Λογοθέτου. Οὗτοι μετέφρασαν ὡς «οὐσίαν τοῦ κόσμου» τὸ εἶν Weltwesen. Ἄν ὄχι ἀπὸ τὴν

ἔννοιαν ὀδηγούμενοι ἔπρεπε τοῦλάχιστον ἀπὸ τὸ λεξικὸν νὰ πληροφορηθοῦν ὅτι *Wesen* δὲν εἶναι μόνον ἡ οὐσία, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄν, τὸ κοσμικὸν ὄν, καὶ ὅτι, ἂν ἐπρόκειτο περὶ τῆς οὐσίας τοῦ κόσμου, θὰ ἔγραφεν ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος *das* (ὀριστικῶς) *Wesen der Welt* καὶ ὄχι *ein* (ἀορίστως) *Weltwesen*, διότι ἄλλως θὰ διέπραττε τὸ χονδροειδὲς γλωσσικὸν σφάλμα, εἰς ὃ ὑπέπεσαν οἱ κριταὶ του. Καὶ ὅμως ὁ ἀναγιγνώσκων τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἀνταπάντησιν τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ ἀποκομίζει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἐπρόκειτο νὰ κριθῆ μάλλον ὡς φιλόλογος ἢ ὡς φιλόσοφος. Ἀλλὰ τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι οὐδὲ ὡς φιλόλογος ἐκρίθη δικαίως, ἀφ' οὗ καὶ πάλιν ἐκρίθη ὡς εἰς νὰ ἠθέλησε νὰ γράψῃ «δοκίμως» καὶ δὲν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του καὶ ὡς εἰς νὰ ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὰς ὀρθογραφικὰς διορθώσεις τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων, τὰς ὁποίας δὲν ἔκαμεν ὁ ἴδιος, εὕρισκόμενος ἐν Γερμανίᾳ, καὶ μὴ παρακολουθῶν ὡς ἐκ τούτου τὴν ἐδῶ ἐκτύπωσιν τῶν ἔργων του.

Θὰ ἠδύνατό τις οὕτω πολλὰ νὰ μεμφθῆ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκθεσιν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνταπάντησιν, ἀφ' οὗ ὁ μὲν κ. Βορέας γράφει *Compte*, (σελ. 43 τῆς ἐκθέσεως) τὸν *Comte*, εἶναι δὲ σπανίως ἡ προσθήκη γράμματος σφάλμα τυπογραφικόν, ὃ δὲ *Rapport* εἰς τοὺς «φιλοσοφικοὺς ἐλέγχους» γράφεται *Rapport* (σελ. 15 τῶν φιλοσοφικῶν-ἐλέγχων). Καὶ ταῦτα ὄχι διὰ ν' ἀμφισβητηθῆ ἡ γλωσσικὴ σοφία τῶν κριτῶν, ἀλλὰ μόνον ἵνα καταδειχθῆ πόσον ἀμοιρεῖ σοβαρότητος ἡ ἀσχολία περὶ τὸ θέμα τοῦτο, ἡ ὁποία σὺν τοῖς ἄλλοις βεβαίως εἶναι ἀκατάλληλος διὰ νὰ πείσῃ τὸν «ἐπαίοντα» ὅτι «ὁ ἕτερος ἐκ τῶν κριτῶν» διέκειτο φιλικώτατα πρὸς «τὸν ὑποψήφιον».

Ἄλλ' οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ἐζήτησαν νὰ μεγαλοποιήσουν παρόμοια σφάλματα. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀσήμαντον, διότι ἀποτελεῖ τὸν εἰλικρινῆ καὶ ἄδολον αὐτοχαρακτηρισμὸν ἀμφοτέρων, ἀδυνατούντων νὰ διακρίνουν τὸ φιλοσοφικῶς σπουδαῖον ἀπὸ τὸ ἀνάξιον λόγου καὶ ἀδικούντων ὡς ἐκ τούτου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς.

Ὅχι μόνον ὅμως εἰς τὰ ὀρθογραφικὰ καὶ γραμματικὰ ἐνδιατρίβουν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, ἀλλ' ἀγριομματίζοντες ἀρέσκονται καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς ὀρολογίας. Ἡ ἀκρίβεια περὶ τὴν ὀρο-

λογίαν είναι βεβαίως ἀρετὴ σπουδαία παντὸς ἐπιστήμονος καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν μετάδοσιν ἑκάστου διανοήματος. Ἄλλὰ στερεῖται γλωσσικοῦ αἰσθήματος ἑκείνος ὅστις θὰ θελήσῃ νὰ καταστήσῃ τελείως ἀκαμπτὸν ὡς πρὸ τὸ νόημά της κάθε λέξιν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ περιορισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποταχθῇ χωρὶς νὰ στενοχωρηθῇ τὸ διανόημα τὸ ἀπεριόριστον εἰς συναισθηματικὰς ἀποχρώσεις καὶ λογικὰς διαβαθμίσεις, εἰς τὴν κατανόησιν τῶν ὁποίων ὁδηγεῖ τὸ γλωσσικὸν ἑκάστου αἰσθημα.

Χωρὶς αὐτὴν τὴν διακύμανσιν εἰς τὸ νόημα τῶν λέξεων εἶναι ἴσως εὐκόλος, ἀλλὰ πάντως ἀνιαρὰ ἡ κατανόησις οἰουδήποτε συγγράμματος καὶ οἰασδήποτε προφορικῆς διδασκαλίας, ἢ ἐκ τῶν ὁποίων ὠφέλεια μειοῦται, διότι δὲν κινεῖ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀκροατοῦ, ὅπως ἴσως ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἰδίας αὐτῶν πείρας γνωρίζουν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης.

Πάντως ὅμως εἶναι αὐτονόητον ὅτι καὶ ὅροι πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἀλλὰ καὶ μέτρον εἰς τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ νοήματός των εἶναι ἀνάγκη, νὰ τηρῆται.

Τούτου τεθέντος ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω περιορισμοὺς ἃς ἴδωμεν τι μέμφονται οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης. Τὰ ἐνικὰ συστήματα, τὸ δέον, ἡ τελεολογία, τὸ ὑπεριστορικόν, τὸ ἀνοικτὸν σύστημα καὶ τέλος οἱ ὅροι μορφή καὶ ὕλη, εἶναι οἱ «ἀσαφεῖς» «ἀδιανόητοι καὶ ἄγνωστοι» ὅροι, τῶν ὁποίων ἡ «ἀπροσδιόνυσος καὶ ἀνοίκειος» χρῆσις ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἐλάττωμα, κατὰ τὴν κρίσιν ἀμφοτέρων τῶν εἰσηγητῶν τῆς ἐκθέσεως, δηλαδὴ τοῦ ἐπισήμου καὶ τοῦ ἀνεπισήμου· τοῦ δ' ἐλαττώματος τούτου ὁ μὴ καταλογισμὸς «θὰ ἦτο ἀσύγγνωστος τῶν κριτῶν παράλειψις» λέγει ὁ κ. Λογοθέτης. Εἰς τὴν σελ. 43 καὶ 44 τῆς ἐκθέσεως ὅμως οἱ ὅροι οὗτοι χαρακτηρίζονται κατηγορηματικῶς ὡς ἄγνωστοι. Καὶ μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων ὁ κ. Λογοθέτης ἐζήτησε νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς ὅρους αὐτοὺς ὡς ἀσαφεῖς. Ἄλλ' ἃς ἀφήσωμεν ὅσα ὑπογράφει ὁ κ. Βορέας, ἀφ' οὗ τὰ ἐγκαταλείπει καὶ ὁ κ. Λογοθέτης ἀκόμη καὶ ἴδωμεν.

Τελεολογία, μορφή καὶ ὕλη δὲν εἶναι βεβαίως «ἄγνωστα καὶ ἀδιανόητα» ἀλλ' ἀσαφῆ, «ἐπειδὴ δὲν σημαίνουσι πάντοτε ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ» ἀλλ' ἔχουσι πολλὰς παραλλαγὰς καὶ ποικίλας ἀποχρώσεις. Οἶδσ-

δήποτε κάτοχος οίουδήποτε φιλοσοφικοῦ λεξικοῦ δύναται νὰ βεβαιωθῆ προχειρῶς ὅτι δὲν ἐπάρχει οὐδὲ εἰς ὄρος φιλοσοφικός, τοῦ ὁποίου νὰ μὴν εἶναι ἡ σημασία εὐμετάβλητος καὶ ποικίλη.

Καὶ τοῦτο γνωρίζει καλῶς ὁ κ. Λογοθέτης, ἐὰν ὅμως ἀμφιβάλλη ἄς φυλλομετρήσει τὰ λεξικά του καὶ θὰ πεισθῆ. Πάντως ὁ Ἰ. Θεοδοροκόπουλος γνωρίζει τοῦτο καλῶς, ἀλλ' οὐχὶ μέσῳ λεξικῶν ὡς ζητεῖ νὰ εἰρωνευθῆ ὁ δύο πῆρας φέρων κ. Λογοθέτης, ἀφ' οὗ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἐμελέτησεν εἰς Αἰδελβέργην καὶ εἰς τὴν Αἰδελβέργην ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν μελετοῦν οἱ σπουδασταὶ τῆς φιλοσοφίας τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἔργου τοῦ Windelband. Τὸ δ' ἔργον τοῦ Windelband εἶναι ἱστορία τῶν ἰδεῶν, ἐν ἣ καθίσταται καταφανὴς ἡ ἐναλλαγὴ τῶν νοημάτων ὑπὸ τὸν ἀμετάβλητον γλωσσικὸν τύπον. Ἀλλὰ τί σημαίνει τοῦτο; μήπως ὅτι ὁ γράφων ὑποχρεοῦται νὰ καθορίσῃ τὸ τί δι' ἐνὸς ἑκάστου ὄρου ἐννοεῖ; ἀλλὰ τότε μόνον ὀλίγος θ' ἀπέμενε καιρὸς εἰς τὸν φιλόσοφον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἤθελε μεταβληθῆ τοιουτοτρόπως εἰς λεξιθηρίαν καὶ λεξικογραφίαν καὶ ἴσως ἀποτελεῖ τοῦτο φιλόφρονα περιποίησιν τοῦ κ. Βορέα, εἰδικῶς περὶ τὴν ὀρολογίαν ἀσχοληθέντος, ἀπὸ μέρους τοῦ κ. Λογοθέτου, εἰς τὰ ἔργα τοῦ ὁποίου ὅμως εὐκόλως εἶναι δυνατόν νὰ εὔρη τις ὄρους δηλοῦντας εἰς τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς διαφόρους ἐννοίας, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐξηγῆ, δικαίως ἄλλως τε, ποίαν ἀκριβῶς ἐκ τῶν πολλῶν παραλλαγῶν καὶ τῶν ποικίλων ἀποχρώσεων ἐννοεῖ αὐτὸς νὰ προσδώσῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς ἕκαστον ὄρον. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀποτελεῖ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτου δικαιολογίαν ἡ παρένθεσις, τὴν ὁποίαν ὁ δεύτερος ἐπιχειρεῖ, ποικίλης ὀνοματολογίας, ὑποδηλούσης ἀφθονον χρῆσιν λεξικοῦ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ὑπομνησθῆ σπουδαιοφανῶς, ὅτι τῆς μορφῆς καὶ τῆς ὕλης ἡ ἐννοία παραλάσσει ἑκάστοτε. Καὶ ἴσως εἶναι προτιμότερον νὰ καταλογίσῃ τις ἄγνοιαν εἰς τοὺς εἰσηγητὰς τῆς ἐκθέσεως, ἐπίσημον καὶ ἀνεπίσημον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, παρὰ νὰ δεχθῆ ὅτι ἐγνώριζαν ὅσα ἐκ τῶν ὑστέρων ἔγραψεν ὁ κ. Λογοθέτης, διότι οὕτω τοῦλάχιστον ὁ κ. Βορέας δὲν ἐμφανίζεται πρόμαχος ἀπόψεως ἀποδεδειγμένως ἀδίκου.

Ἡ τελεολογία δὲν εἶναι βεβαίως ὄρος ἄγνωστος, ἀλλ' ὅπως προ-

κειμένου περί μορφῆς καὶ ὕλης ὅρος ὑποδηλῶν ἔννοιαν διάφορον εἰς ἕκαστον συγγραφέα καὶ τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης χρήσεως ἐπιχείρημα λεπτομερῶς ἔχει ἀνασκευασθῆ. Ἀλλὰ προκειμένου περί τελεολογίας πρέπον εἶναι ἴσως νὰ παρατηρηθῆ ὅτι τοῦ ὅρου τούτου ἡ σημασία σχετικῶς ἐλάχιστα κυμαίνεται, μεταξὺ μιᾶς μόνον ἀντιθέσεως, ἴτοι με-
ταξὺ τῆς ἰδεοκρατίας καὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ καὶ ὄχι μόνον εἶναι γνωστὸν ἐν Ἑλλάδι τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁ μόνος προσποιηθεὶς ὅτι ἄγνοεῖ τί σημαίνει *τελεολογία* διὰ τοὺς ἰδεοκράτας, ὁ κ. Κορδάτος, ἔδω-
σεν ἀφορμὴν τόσον αὐστηροῦ ἐλέγχου ὥστε εἶναι ἀνεξερεύνητον, τί ἐπιζητεῖ ὁ κ. Λογοθέτης μετὰ τὸν κ. Κορδάτον. Πάντως ἡ *τελεολο-
γία*, δὲν εἶναι διόλου ἄγνωστος, οὐδ' ἀδιανόητος, οὐδ' ἀσαφής καὶ διὰ
τοὺς νομικοὺς ἀκόμη ὅρος καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι διὰ τοὺς
κ. κ. καθηγητὰς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πανεστημίου τῶν Ἀθηνῶν,
ἀφ' οὗ μάλιστα πρόκειται περί ὅρου ἑλληνικοῦ καθ' ὅλα, ἐπιδεχομέ-
νου μόνον τὴν εἰς τελολογίαν διόρθωσιν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὑπεριστορικὸς καὶ τὸ ἀνοικτὸν σύστημα εἶναι προφανῆς ἡ σημασία των. Ὑπεριστορικὸς, καὶ ἀνοικτὸν σύστημα εἶναι ὅροι κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ εἰλημμένοι. Καὶ τοῦτο ἀρκεῖ διὰ νὰ κατανοήσῃ ὁ πράγματι «ἐπαῖων ἀναγνώστης» ποίαν προσδίδει σημασίαν εἰς τὰς λέξεις ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος, ὅπως ἠννόησεν ὁ κ. Λογοθέτης «τί σημαίνει» ἀνοικτὸν καὶ κλειστὸν σύστημα μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Rickert καὶ θὰ ἠννόει καὶ τὸ ὑπεριστορικὸν εἴαν εἶχεν ἀναγνώσει πληρέστερον τὸν Rickert (System (1921) σελ. 322), ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἀρέσκειται νὰ διασαφηνίξῃ καὶ τὰ σαφέστατα, θεωρεῖ περιττὸν νὰ ἐξηγήσῃ τὸν «ἀσαφῆ» ὅρον «*ueberhistorisch*». Καὶ δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι μόνον ὁ Rickert ὁμιλεῖ περί ἀνοικτοῦ καὶ κλειστοῦ συστήματος, ὅπως βεβαίως δὲν ἄγνοεῖ ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστή-
μιον τῶν Ἀθηνῶν. Μάλιστα οἱ ὅροι ἀνοικτὸν καὶ κλειστὸν σύστημα ἔχουν εἰσαχθῆ καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου (*offenes Recht, geschlossenes Recht*) καὶ εἶναι κοινῆς χρήσεως.

Τὸ *μεθιστορικὸς*, τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις ἐν Γερμανίᾳ ἔχει ἀποβῆ συνήθης καὶ τοῦ ὁποίου ἀκριβῆς ἡ μετάφρασις ἐπιτυγχάνεται σχεδὸν διὰ μεταγραμματισμοῦ μόνον, εἶναι ὅρος γλωσσικῶς ἀμεμπτος, καὶ

ἡ σημασία του θὰ γίνῃ εὐκόλως ἀντιληπτὴ καὶ εἰς τὸν κ. Βορέαν καὶ εἰς τὸν κ. Λογοθέτην εἰς ἐνθυμηθοῦν, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν ἔχει σχηματισθῆναι τρόπον ἢ γλωσσικὴ διατύπωσις τῆς ἐννοίας τοῦ μεταφυσικοῦ, ἢ ὅποια καθορίζεται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν φύσιν, ὅπως ἀκριβῶς τοῦ μεθιστορικοῦ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἱστορίαν.

Τὸ ἐνικὸν σύστημα ἔχει προφανῶς τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ «ἐνίζον φιλοσόφημα» τῆς ἐκθέσεως νόημα (σελ. 25). Ὡστε ἄς ἐρωτήσῃ ἑαυτὸν τί σημαίνει ἐνικὸν σύστημα ὁ κ. Λογοθέτης.

Τὸ νόημα παρ' ὕλην τὴν δυσκολίαν, ἣν εὔρον ὡς λέγουσιν οἱ κ.κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, σημαίνει προφανῶς ὅτι τὸ γερμανικὸν Sinn καὶ ἀποτελεῖ πολύτιμον τῆς ἑλληνικῆς ὀρολογίας συμπλήρωμα ἢ τοιαύτη τοῦ ὄρου τούτου χρῆσις, ἢ ὅποια δὲν εἶναι δυσκολονόητος, ἀφ' οὗ διὰ νὰ εἴπωμεν τί σημαίνει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ἐρωτῶμεν τί νόημα ἔχει. Ἄλλως τε καὶ ὁ κ. Λογοθέτης λέγει «τὸ νόημα τοῦ ἀποσπάσματος τούτου τοῦ Πλωτίνου» κλπ. (σελ. 26). Ἐὰν δ' ἀπαρέσκει τοῦ ὄρου τούτου ἡ χρῆσις εἰς τὸν κ. Βορέαν καὶ τὸν κ. Λογοθέτην διατὶ δὲν προτείνουν αὐτοὶ ἄλλον ὄρον, ἀφ' οὗ δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ σταματήσῃ τῶν Ἑλλήνων ἡ σκέψις καὶ ν' ἀγνοηθῆναι τελείως ἡ ἐννοία τοῦ νοήματος.

Καὶ τέλος τὸ δέον εἶναι, λέγουσιν, κακὴ μετάφρασις τοῦ γερμανικοῦ Sollen. Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος παρέπεμψεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην. Τὸ χωρίον ἔχει οὕτω: «Πένης μὲν οὐκ ἂν εἶη μεγαλοπρεπής· οὐ γὰρ ἔστιν ἀφ' ὧν πολλὰ δαπανήσει πρεπόντως· ὁ δ' ἐπιχειρῶν ἡλίθιος· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ καὶ τὸ δέον, κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ὀρθῶς». Καὶ τὸ χωρίον αὐτὸ ἐξηγεῖ ὁ κ. Λογοθέτης οὕτω: «ὁ πένης δὲν δύναται νὰ εἶναι μεγαλοπρεπής· διότι δὲν ἔχει τὰ μέσα νὰ εἶναι ὥστε νὰ δαπανήσῃ πολλὰ κατὰ τὸ πρέπον· εἰ δ' ἐπιχειρῇ τοῦτο εἶναι ἡλίθιος, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πράττει παρὰ τὴν κοινωνικὴν του θέσιν καὶ παρὰ τὸ πρέπον, ἐνῶ ὅ,τι γίνεται κατ' ὀρθὸν τρόπον εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν ἀρετὴν». Ἡ μετάφρασις εἶναι περιουσίας ἀκριβῆς, ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ. Πρόκειται ὅτι καὶ τὸ πρέπον ὅπως μεταφράζει τὸ δέον ὁ κ. Λογοθέτης σημαίνει ὅτι καὶ τὸ γερμανικὸν Sollen. Καθίσταται οὕτω προφανὲς τὸ σόφισμα τοῦ κ. Λογοθέτου προσπαθοῦντος οὕτως ἐκ τῶν ὑστέρων ν' ἀπο-

δείξη ὅτι ἐπρόλαβεν ἡ ἔκθεσις τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου καὶ μεταχειριζομένου τὴν λέξιν *πρέπον* ἀντὶ τῆς «ἀπροσδιονύσου» λέξεως *δέον* (ὄρ. Ζηκίδου σελ. 336 ἐρμηνεύοντος τὸ *δεόντως* διὰ τοῦ *πρέποντως*) ἐνῶ ἀμφότεροι ἀποδίδουν ἐξ ἴσου τὸ *Sollen*.

Ἡ *καλλιέργεια* εἶναι βεβαίως μετάφρασις τοῦ γερμανικοῦ *Kultur*. Ἀλλὰ πῶς θὰ εἴπωμεν ἄλλως τὴν *καλλιέργειαν* ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὸν πολιτισμόν, ἢ μήπως θ' ἀποσιωπήσωμεν τὴν ἀντιδιαστολὴν μέχρις ὅτου ἀποφανθῇ σχετικῶς ὁ κ. Λογοθέτης; Πάντως τοῦ ὄρου τούτου ἔχει γίνει πρὸ πολλοῦ ἤδη χρῆσις (ὄρ. Χαριτάκη, Ἄρχ. Οἰκ. Ἐπιστ. Ἔτος Α' ἀρ. 1). Μόνον ἴσως νὰ ἔπρεπε νὰ εἴπωμεν *καλλιέργια* καὶ οὐχὶ *καλλιέργεια*, ἀλλὰ τοῦτο παρέλειψεν ἐπιεικῶς ὁ κ. Λογοθέτης καθ' ὅτι διάκειται φιλικώτατα πρὸς τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον ὡς ἠγγνόησεν ἤδη ἐκ τῶν ἀνωτέρω «ὁ ἐπαΐων». Πάντως εἶναι ἀνάγκη νὰ προχωρήσωμεν καὶ τοῦτο λησμονεῖ τελείως ὁ κ. Λογοθέτης. Οὔτε ὁ κ. Βορέας, οὔτε ὁ κ. Λογοθέτης ἠθέλησαν νὰ ὁμολογήσουν, ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος προσεπάθησε νὰ διατυπώσῃ *πρῶτος* εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ σύγχρονα συστηματικὰ προβλήματα κατὰ τρόπον ἂν ὄχι τελείως ἐπιτυχῇ, πάντως ἱκανοποιητικὸν καὶ τιμητικὸν δι' ἓνα νέον ἐπιστήμονα ἐλθόντα νὰ συμπληρώσῃ ὅ,τι ἀπὸ καιροῦ ἄλλοι παρέλειψαν. Καὶ ἰδίως δὲν ἠθέλησεν ὁ κ. Λογοθέτης ν' ἀντιληφθῇ πόσον ἄδολος, πόσον ἀγνή καὶ πόσον ἀνδροπρεπῆς εἶναι ἡ ὁμολογία του, ὅτι παλαίει μὲ δυσκολίας, τὰς ὁποίας δὲν θέλει ν' ἀγνοήσῃ, διότι αὐτὸς εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ τὰς ὑπερνικήσῃ. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου εἰς τὸν Kant ἀποδεικνύει πόσον ὑψηλὰ εὐρίσκει τὰ παραδείγματά του. Ὅσα γράφει σχετικῶς ὁ κ. Λογοθέτης ἐμφανίζουσι ὅλην τὴν ἀντίθεσιν τοῦ χαρακτηῆρος του πρὸς τὸν χαρακτηῆρα τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου.

Περαίνων ὁ κ. Λογοθέτης τὸν γλωσσικὸν ἔλεγχον τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου ἐξετάζει δύο τινα τὸ ἀναπαύεσθαι ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν *θλᾶσιν* τοῦ *συνειδότος*, διότι ὄχι μόνον εὐρίσκει ὀρθογραφικά, γραμματικὰ καὶ ὀρολογικὰ νὰ παρατηρήσῃ σχετικῶς, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ καταδείξῃ συνάμα τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀνωτέρω σφαλμάτων ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων συγγραφέων. Καὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς φιλολογικῆς προπαιδείας οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ, ἀλλὰ πάντες κακίζουσι τὴν μετα-

βολήν τῆς φιλοσοφικῆς ἐρμηνείας εἰς ἀνιαρὰν γραμματικὴν διάλυσιν, ὑπενθυμίζουσιν τὴν κακὴν διδασκαλίαν ἀρχαίων κειμένων εἰς τὰς πρώτας γυμνασιακὰς τάξεις, ἔναντιον τῆς ὁποίας ἐξεγείρεται κάθε συνείδησις.

Καὶ τί ἄλλο ἀποτελοῦν παρὰ γραμματικὴν ἀνάλυσιν ὅσα περὶ τοῦ ρήματος ἀναπαύομαι παρατηρεῖ ἔν συνεχείᾳ πρὸς τὴν ἔκθεσιν ὁ κ. Λογοθέτης; Ἐάν ὁ κ. Λογοθέτης κακίξει τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον διὰ τὴν προσθήκην τοῦ «ἐν ἑαυτῷ», «μαθέτω» μόνον ὅτι δὲν διατυπῶται διὰ συμβόλων καὶ ἀλληγοριῶν ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος, ἀδιάφορον ἔάν οἱ ἀγνωσοῦντες τὰ στοιχειώδη κρίνουν ὡς περιέργως συμβολικὰ καὶ ἀδιανοήτως ἀλληγορικὰ τὰ γραφόμενά του, καὶ ὅτι τὸ «ἐν ἑαυτῷ» τίθεται διὰ νὰ ἐπανέλθῃ ὁ λόγος εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ἀφηρημένης διατυπώσεως, ἣ ὁποία διακόπτεται διὰ τοῦ ρήματος ἀναπαύεσθαι.

Ἐάν δὲ νομίζῃ πάλιν ὅτι τὸ ρῆμα τοῦτο ἔχει τὴν συνήθη αὐτοῦ ἔννοιαν καὶ ὅτι πρόκειται περὶ συνήθους ἀναπαύσεως, τότε βεβαίως ἢ ἀγαθὴ αὕτη ἀντίληψις θὰ γεννήσῃ ἑλαφρὸν μειδίαμα εἰς ὅσους ἀντιλαμβάνονται τὴν ψυχικὴν ἀνάπαυσιν ἐφικτὴν διὰ τῆς αὐταρκείας μόνον, ἣ ὁποία προϋπόθεσιν ἔχει τὴν αὐτοτέλειαν. Ἄς ἀντιπαρέλθωμεν σιωπῶντες. Ἀλλὰ θὰ συναντήσωμεν τὸν ἀμείλικτον ἔλεγχον καὶ καὶ τὴν διδασκαλικὴν εἰρωνείαν τοῦ κ. Λογοθέτου συλλαμβάνοντος τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον παρανοοῦντα καὶ παρερμηνεύοντα τὸν Πλωτῖνον. Τὸ ζήτημα ἔχει οὕτω: Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ὁμιλεῖ περὶ θλάσεως τοῦ συνειδότος. Τοῦτο ἐθεωρήθη ἀσυγχώρητος καὶ ἀκατανόητος ξενισμός, τοῦ ὁποίου γίνεται χρῆσις ἀντὶ τοῦ γερμανικοῦ Bruch des Bewusstseins. Cuique suum. Πράγματι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἠθέλησε ν' ἀποδώσῃ τὴν ἔννοιαν ταύτην. Καὶ τοῦτο εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο νοητόν εἰς τοὺς κ. κ. Βορέαν καὶ Λογοθέτην. Ἐκ τούτου ὅμως καθίσταται σαφὲς ὅτι Ἰ. Θεοδωρακόπουλος γράφει θλάσιν ἀντὶ θραῦσιν = Bruch, ὅπερ ἄλλως τε ὀρθόν, (ὁ Ζηκίδης ἐρμηνεύει τὸ θλάσις ὡς σπάσιμον ὄρ. σελ. 536). Ὡστε ἀσκόπως ἐκχέει τόσην χολὴν ὁ κ. Λογοθέτης τῆς ὁποίας τὴν πικρίαν μόνον αὐτὸς αἰσθάνεται. Ἄλλωστε εἰς τὴν σελίδα 83 τῆς ἀπαντήσεώς του ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἐρμηνεύει «τὸ χωρίον τοῦ Πλωτίνου ὡς ἐξῆς»: «Ὅταν ἡ ψυχὴ πάθῃ τὴν θλάσιν αὐτῆς...» ὥστε οὐδέποτε παρενόησε τὸ